

สรุปการถอดบทเรียนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
เรื่อง “เทคนิคการรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ”

วันอังคารที่ 16 กุมภาพันธ์ 2559 เวลา 08.00 - 12.00 น.

ณ ห้องประชุม 2604 อาคารบริการ ชั้น 6 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

วิทยากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็จกนก เอื้อวงศ์

ผู้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพร มุลศาสตร์

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์

1. รองศาสตราจารย์ ดร.สมใจ พุทธาพิทักษ์ผล
2. รองศาสตราจารย์ พ.ต.อ.หญิง ดวงกมล ปิ่นเฉลียว
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรมฤทัย น้อยหมื่นไวย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารี ชิวเกษมสุข
5. อาจารย์ ดร.พัทยา แก้วสาร
6. อาจารย์สุพัตรา ช่างสุพรรณ
7. อาจารย์วណิภา ทับเที่ยง
8. อาจารย์สุมัจฉรา มานะชีวกุล
9. นางสาวศรีเสาวลักษณ์ สุทธิวงศ์
10. นางสาว กุศลธิดา กะฉาไชย

สาขาวิชาวิทยาการจัดการ

11. อาจารย์ ดร.ภาวิน ชินะโชติ
12. อาจารย์ ดร.จำเนียร ราชแพทยาคม

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

13. รองศาสตราจารย์พรทิพย์ กิระพงษ์
14. อาจารย์ อติศักดิ์ สุมาลี
15. อาจารย์ คุณพลีย์ บังคะคานรา

สาขาวิชาศิลปศาสตร์

16. รองศาสตราจารย์สำรวย กมลาบุตร

ศูนย์ประสานงานการประกันคุณภาพการศึกษา

17. ดร.ณฤดี จิตติธราดล
18. นางสาว ศันสนีย์ แสงสวัสดิ์

สำนักการศึกษาต่อเนื่อง

19. นางสาว บุญทิพย์ ช่วยรัตแก้ว

สำนักบรรณสารสนเทศ

20. นางกมลศรี ฤกษ์สมุทร

สถาบันวิจัย

21. นางสาวจิราพร หัสเนตร
22. นางรัตนา เรืองศรี
23. นายวิจิต ไสงาม
24. นางสาวรติกา อังกูร
25. นางสาวทชณฐ ชวนไชยสิทธิ์

ประเด็นการนำเสนอ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

ส่วนที่ 2 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การ

สนทนากลุ่ม

ส่วนที่ 3 ประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ส่วนที่ 1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

วิทยากร คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เก่งกนก เอื้อวงศ์ ได้สรุปความหมายของวิจัยเชิงคุณภาพว่า หมายถึงเป็นการแสวงหาความรู้จากการศึกษาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ทางสังคมจากสภาพแวดล้อม เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น หรือเป็นการศึกษาที่แตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณ โดยไม่ได้มีการจัดการทดลองหรือทดสอบทฤษฎีหรือผลลัพธ์โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติ หรือเป็นการศึกษาที่สนใจความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยเชิงปริมาณไม่สามารถให้คำตอบได้ครอบคลุมลึกซึ้งในทุกมิติ

โดยลักษณะสำคัญการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาสภาพที่เป็นจริงในธรรมชาติ ศึกษาถึงความเป็นองค์รวมทุกมิติ ใช้การบรรยายแบบเข้มข้น เป็นกระบวนการอุปมัย เริ่มจากส่วนย่อยแล้วสรุปเป็นใหญ่ มีการออกแบบการวิจัยแบบเร่งด่วนเปลี่ยนแปลงตามสภาพการเมือง สะท้อนความเป็นตัวตนของนักวิจัย ที่สำคัญมากที่สุดคือ นักวิจัยเชิงคุณภาพอาจเขียนมุมมองความคิดเห็นส่วนตัวของตนเองไว้ก่อนในกรณีนักวิจัยเป็นเครื่องมือ

นอกจากนั้นการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งไปทำความเข้าใจถึงการให้คุณค่า การให้ความหมายในปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพราะอะไรถึงเกิด หมายความว่าอย่างไร ดูความเคลื่อนไหวทางการคิดว่าคนได้รับผลกระทบทางความคิดอย่างไร เป็นสิ่งที่การวิจัยเชิงปริมาณไม่สามารถวัดได้ แต่ผู้วิจัยมีความสนใจและให้ความสำคัญกับมุมมอง ความคิด ความรู้สึก หรือประสบการณ์ของคน ปัจจุบันมีการนำมาใช้ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเรียกการศึกษานี้ว่า “Mixed Method” หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

การวิจัยจะเลือกใช้วิธีการศึกษาใด ขึ้นอยู่กับโจทย์วิจัยหรือปัญหาการวิจัย อย่างไรก็ตาม การวิจัยเชิงคุณภาพก็มีจุดอ่อน ได้แก่

1. ใช้ระยะเวลาในการศึกษายาว เพราะการทำความเข้าใจต้องเข้าใจลึกซึ้งว่าเป็นไปอย่างที่เขาพูด และตรงกับที่เราสังเกตหรือไม่

2. ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยเชิงลึก อาจมีอคติ นำความชอบ ความไม่ชอบมาใช้ในการตีความหมาย การมีกรอบมุมมอง อาจทำให้การรับรู้ข้อมูลการได้มาซึ่งข้อมูลมีความจำกัด ผู้วิจัยจะพยายามมองในกรอบแนวคิดของตน จึงอาจมีอารมณ์ร่วม การแก้ไขคือต้องแยกความคิดของเขา ควรเขียนเอาไว้ก่อนว่าตนเองมีความคิดอย่างไร เวลาทำ field note ต้องเขียนสิ่งที่สังเกตเอาไว้

ประเภทของการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การวิจัยเชิงคุณภาพพื้นฐาน ปัจจุบันมีงานวิจัยที่คนศึกษามากขึ้นซึ่งเป็น basic qualitative research โดยไม่ได้ศึกษาแบบลึกซึ้ง ศึกษาเรื่องที่เป็นนามธรรม ไม่ได้ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ ศึกษาระยะเวลาสั้น อาจเป็น Mixed Method

2. การศึกษาเฉพาะกรณี ศึกษาเป็นรายคน เช่น ในสาขาพยาบาล อาจศึกษา 5 ราย 10 ราย
3. การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ศึกษาประสบการณ์ของคน
4. การวิจัยเชิงคุณภาพแบบทฤษฎีรากฐาน เป็นรูปธรรมที่ไม่ใช่ทฤษฎีทั่วไป ใช้ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันศึกษาการใช้ชีวิต การแก้ปัญหาของคน ใช้เมื่อต้องการสร้างแนวคิดใหม่
5. การวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา เป็นการศึกษาเชิงสังคมวิทยา ยึดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่

ส่วนที่ 2 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ

วิทยาการได้กล่าวถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ เทคนิคที่ใช้บ่อย คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. การสังเกต

การสังเกตเป็นการเฝ้าดูปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบคำถามการวิจัย เป็นความพยายามในการแสวงหาข้อมูลในสภาพธรรมชาติ โดยสังเกตปรากฏการณ์สังคม และการสังเกตในชั้นเรียน โรงเรียน หรือชุมชน ในการสังเกตควรรู้ภูมิหลังผู้ถูกสังเกต มีการจดบันทึกสภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่เอาความคิด ความรู้สึกของตนเองบันทึกลงไป เขียนสิ่งที่จะเตือนความจำ การสังเกตมักมาควบคู่กับการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย กระบวนการ 3 ชั้น คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก สังเกตว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน กับใคร เมื่อไหร่ อย่างไร และทำไม อาจทำให้สภาพการณ์ที่ศึกษามีการเปลี่ยนแปลง เพราะผู้ถูกสังเกตรู้ตัว หรืออาจทำให้เกิดอคติของกลุ่ม บางครั้งผู้วิจัยไม่รู้ว่าจะเจออุปสรรคอย่างไรต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ถูกมอบหมายงานให้ทำงานในครัว ทำให้ไม่สามารถสังเกตสิ่งที่ต้องการศึกษาได้ บางครั้งสังเกตอย่างเดียวไม่ได้ ต้องซักถามด้วย

ข้อดี: ได้ข้อมูลที่แท้จริงในสภาพธรรมชาติ

ข้อด้อย: อาจมีอคติเข้าข้างกลุ่มที่ศึกษามีข้อจำกัดในการบันทึกเหตุการณ์และอาจสังเกตภาพรวมได้น้อย

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตจากวงนอกไม่เข้าไปร่วมกิจกรรม

ข้อดี: เก็บข้อมูลในระยะเวลาสั้น และประหยัด เก็บข้อมูลได้โดยไม่มีใครสังเกตโดยเฉพาะในสนามเปิด หรือชุมชนขนาดใหญ่

ข้อด้อย: ไม่สามารถใช้ได้กับสังคมชนบทหรือสังคมขนาดเล็ก อาจสังเกตภาพรวมได้ดีแต่เข้าใจความหมายได้น้อย

การสังเกตแบบใดก็ตามต้องมีจุดมุ่งหมาย สิ่งที่เราต้องการสังเกต ต้องสังเกตมากกว่า 1 ครั้ง ในเวลาที่แตกต่างกันหรือสถานการณ์ที่ต่างกัน เช่น ในวันที่เด็กมีแม่อยู่ กับเด็กที่ไม่มีแม่อยู่ การจดบันทึกในการสังเกตเมื่อไปสัมภาษณ์หรือการสังเกตต้องบันทึกทันทีเพราะอาจลืมข้อมูล การบันทึกได้แก่ การทำ field note การสรุปการบันทึกรายละเอียดทั้งหมดที่ได้มา ซึ่งจะนำมาตรวจว่าข้อมูลตรงกันหรือไม่อย่างไร ซึ่งจะช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะวิเคราะห์ระหว่างการเก็บข้อมูลโดยตั้งเป็น hypothesis ชั่วคราว เพื่อเป็นข้อสังเกตหรือข้อสมมติฐานที่เกิดขึ้นระหว่างเก็บข้อมูล เพื่อไปศึกษาหาคำตอบถ้าไม่ใช่ก็รอเก็บข้อมูลต่อ หรือถ้าไม่ได้สมมติฐานนั้นจะตกไป ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลลึกมากขึ้น

หลักการในการสังเกต

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา
2. กำหนดกรอบ เป้าหมายพฤติกรรมที่จะสังเกตให้ชัดเจน
3. ในการสังเกตอาจใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้
4. ต้องมีการสังเกตมากกว่าหนึ่งครั้งและในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน
5. ควรสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ถูกสังเกต
6. ควรรู้จักภูมิหลังของผู้ถูกสังเกต
7. มีการจดบันทึกในการสังเกต ควรจดบันทึกย่อ ไม่ใช่อารมณ์และความรู้สึกของตนเอง การบันทึกและสรุปเป็นหัวใจของการวิจัยเชิงคุณภาพ ควรบันทึกให้แล้วเสร็จในแต่ละวัน ไม่สรุปรวบยอด เพราะอาจได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน โดยมีหลักการบันทึกการสังเกต ดังนี้

- 7.1 บันทึกอย่างละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การกระทำ และปฏิสัมพันธ์ ลำดับเหตุการณ์ บันทึกสิ่ง บุคคล เหตุการณ์ที่ควรอยู่ในสถานการณ์แต่ไม่อยู่
- 7.2 บันทึกความเห็น ความเข้าใจและความไม่เข้าใจของนักวิจัย
- 7.3 บันทึกข้อสงสัยที่จำเป็นต้องตรวจสอบ
8. ผู้สังเกตต้องมีความตั้งใจในการสังเกต และวางตัวเป็นกลาง
9. ไม่ควรตีความหมายของพฤติกรรมในระหว่างการสังเกต

2. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลของเรื่องที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยอาจใช้การสัมภาษณ์ถามข้อมูลที่ผู้วิจัยสงสัยหรือสังเกตเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลอธิบายสิ่งที่ผู้วิจัยสงสัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม ขยายหรือตรวจสอบสิ่งที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์จำแนกเป็น 3 แบบคือ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการหรือกึ่งทางการ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบลึก

2.1 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการหรือกึ่งทางการ วิธีนี้คล้ายกับการใช้แบบสอบถาม แต่ใช้วิธีการซักถามแทน เป็นการสัมภาษณ์เรียงลำดับตามข้อคำถามที่เตรียมไว้ใช้ในกลุ่มเป้าหมายที่มีจำนวนมาก

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ วิธีนี้นิยมมากในการวิจัย มีลักษณะความเป็นธรรมชาติสูง ไม่มีพิธีรีตอง ไม่เป็นทางการ ไม่เคร่งครัด นักวิจัยต้องมีประเด็นคำถามของตัวเองเอาไว้ นักวิจัยมีอาชีพ จะไม่เอาคำถามออกมาตั้ง แต่จะมาจากสมอง เหมาะสำหรับการวิจัยในสนามจำกัด โดยเฉพาะการวิจัยแบบกรณีศึกษา และเหมาะในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.3 การสัมภาษณ์แบบลึก (in-depth interview) วิธีการนี้ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้ว เป็นการเจาะเฉพาะประเด็นที่ต้องการศึกษา ไม่ใช่การซักถามตามแบบสอบถาม ผู้วิจัยต้องรู้ชัดเจนว่าต้องการอะไร หากอยู่นอกประเด็นต้องตัดบท และรู้จักวิธีโยนเรื่องเข้าประเด็น ใช้คำถามเจาะลึกเพื่อล้วงเอาข้อมูล ใช้ในกรณีที่มีคนอยากจะถูกแต่ไม่กล้าพูด เช่นปัญหาความขัดแย้งระหว่างสงฆ์ กับครู หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เราต้องการรู้มากขึ้น

ขั้นตอนการสัมภาษณ์และการเตรียมการ

1. วิเคราะห์จุดประสงค์การวิจัยเพื่อกำหนดกรอบแนวคำถามเตรียมคำถามต่างๆ ในการสัมภาษณ์ไว้

2. เลือกวิธีการหรือชนิดการสัมภาษณ์

3. วางแผนการสัมภาษณ์ ใคร อะไร เมื่อไร อย่างไร ที่ไหน

4. กำหนดแนวคำถามการสัมภาษณ์

5. เตรียมอุปกรณ์ เครื่องมือในการสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง ต้องมี 2 เครื่อง

แนวทางในการสัมภาษณ์

1. ใช้การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

2. ต้องสร้างสัมพันธภาพที่ตีเน้นความสัมพันธ์ในลักษณะความไว้วางใจ

3. หลีกเลี่ยงการใช้คำถามที่ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อึดอัดใจ

4. รักษาเวลาในการสัมภาษณ์

5. เริ่มต้นด้วยคำถามง่ายๆ ไม่ยาก มีความต่อเนื่องกันไป

6. เป็นนักฟังที่ดี อดทน ติดตามคำตอบและรู้จักจังหวะการป้อนคำถาม

7. ใช้ภาษาสุภาพ เข้าใจง่าย ตรงประเด็น ไม่ใช่คำถามนำ ควรเป็นคำถามกลาง

8. ใช้การเงียบ หรือการรอคอยคำตอบเป็นระยะๆ

3. การสนทนากลุ่ม

เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากลุ่มเกิดจากการจัดให้มีการนั่งสนทนาระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มคนที่เป็นผู้รู้ หรือผู้ทำข้อมูลสำคัญ (key informants) ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และคาดว่าจะเป็นผู้ตอบประเด็นคำถามการวิจัยได้ดีที่สุด

ลักษณะสำคัญของการสนทนากลุ่ม

1. เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล
2. มีลักษณะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่มอย่างกว้างขวาง
3. เป็นการจัดกลุ่มการสนทนากันระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม อาชีพหรือคุณลักษณะภูมิหลังที่ใกล้เคียงกัน (homogeneous) ป้องกันการมีอิทธิพลภายในกลุ่มต่อกัน เช่น นำผอ. โรงเรียนกับครู อยู่ในกลุ่มเดียวกัน
4. การสนทนากลุ่มกับการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) มีลักษณะแตกต่างกัน
5. เป็นการสนทนาอภิปรายโต้ตอบอย่างอิสระระหว่างสมาชิกในกลุ่มตามประเด็นที่กำหนด
6. การสัมภาษณ์กลุ่มเป็นการถามตอบระหว่างผู้สัมภาษณ์กับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มโดยมีผู้สัมภาษณ์เป็นศูนย์กลางของการสื่อสารภายในกลุ่ม

องค์ประกอบการจัดสนทนากลุ่ม

1. แนวคำถามหรือกรอบคำถาม ครอบคลุมประเด็นวิจัย การเรียงแนวคำถาม เริ่มคำถามที่เป็นเรื่องทั่วๆ ไป ง่ายต่อการเข้าใจและการสนทนา ตามด้วยคำถามหลัก ประเด็นที่ศึกษา จบท้ายด้วยคำถามที่ผ่อนคลายบรรยากาศ และคำถามเสริม
2. แนวทางการคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ต้องมีเกณฑ์การคัดเลือกในการเลือกผู้สนทนากลุ่มประมาณ 6-12 คน และต้องเป็นคนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ได้
3. บุคลากรในการจัดสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึกการสนทนา (Note-taker) และผู้ช่วยดำเนินการ (Assistant)
4. อุปกรณ์สนาม เช่น เครื่องบันทึกเสียง และสมุดบันทึก
5. สถานที่ พิจารณาตามความเหมาะสม เงียบ และไม่พลุกพล่าน
6. ระยะเวลา ประมาณ 2-2 ชั่วโมงครึ่ง โดยสร้างความคุ้นเคยใช้เวลาประมาณ 15-20 นาที เจาะประเด็นคำถามหลัก 1 ชั่วโมงเศษ ทบทวน/ผ่อนคลายคำถาม 15-20 นาที

การสัมมนากลุ่มอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) แตกต่างจากการสนทนากลุ่ม เน้นการพิจารณาตัดสินคุณค่าหรือการสรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสัมมนากลุ่มอิงผู้เชี่ยวชาญต้องเน้นที่ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญกับเรื่องนั้นจริงๆ ส่วนการสนทนากลุ่มเป็นกลุ่มทั่วไปที่มีความคิดเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะตอบคำถามวิจัยได้ โดยเน้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติสำคัญที่คล้ายคลึงกัน และการ

สัมมนาอิงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเน้นการพิจารณาตัดสินคุณค่า หรือการสรุปความเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในขณะที่การสนทนากลุ่มเป็นการให้ความเห็นและอภิปรายทั่วไป ไม่ต้องการประเมินตัดสินหรือการสรุปลงความเห็น

การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) แตกต่างจากการสนทนากลุ่ม โดยการสนทนากลุ่มเป็นการสนทนาอภิปรายโต้ตอบอย่างอิสระระหว่างสมาชิกในกลุ่มตามประเด็นที่กำหนด ส่วนการสัมภาษณ์กลุ่มเป็นการถามตอบระหว่างผู้สัมภาษณ์กับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม โดยมีผู้สัมภาษณ์เป็นศูนย์กลางของการสื่อสารภายในกลุ่มคอยป้อนคำถามให้แต่ละคนตอบ

สำหรับกรอบแนวคิดเชิงคุณภาพ ใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลเท่านั้น ผู้วิจัยไม่ควรยึดติดกรอบจะทำให้ไม่ได้ข้อมูลใหม่ กรอบแนวคิดจะบอกให้ทราบว่านักวิจัยจะทำความเข้าใจโจทย์การวิจัยนั้นจากมุมมองใด โดยที่กรอบแนวคิดได้จากการทบทวนวรรณกรรม และการคิดค้นกรอบอย่างรอบคอบบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง ซึ่งนักวิจัยจะเลือกทำการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีกรอบแนวคิดหรือไม่ก็ได้

การสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม

แนวคำถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แนวคำถามประกอบด้วย คำถามหลัก (Meta question) คำถามย่อย (sub question) คำถามตะล่อม (probe question) ดังนี้

1. คำถามหลัก (Main question) เป็นคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ /คำถามการวิจัย
2. คำถามย่อย (Sub Question) เป็นคำถามเกี่ยวกับตัวแปรหรือประเด็นย่อยเพื่อให้ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์การวิจัย
3. คำถามนำ (Probe question) เป็นคำถามสำหรับตะล่อมเพื่อให้ได้คำตอบที่ละเอียดและลึกซึ้งมากขึ้น

ลักษณะ/โครงสร้างของแนวคำถาม จะเริ่มคำถามที่เป็นเรื่องทั่วไป ง่ายต่อการเข้าใจและการสนทนา ตามด้วยคำถามทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล ควรใช้คำถามง่ายๆ ก่อนจะเจาะลึก คำถามหลักเกี่ยวกับตัวแปรหรือประเด็นที่ศึกษา และคำถามสรุปลงท้ายด้วยคำถามที่ผ่อนคลายบรรยากาศ และสะท้อนให้เห็นคุณค่าของข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนการสร้างแนวคำถาม

1. วิเคราะห์วัตถุประสงค์หรือคำถามการวิจัย
2. พิจารณาจำแนก กำหนดผู้ให้ข้อมูลและจำนวนชุดของแนวคำถาม
3. กำหนดขอบข่าย นิยามตัวแปรหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบ
4. กำหนดโครงสร้างแนวคำถาม
5. เขียนร่างแนวคำถาม

6. ทบทวนตรวจสอบคุณภาพโดยผู้วิจัย
7. ประชุมวิพากษ์แนวคำถามโดยผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงแก้ไข
8. ทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพและปรับปรุง
9. จัดทำต้นฉบับของชุดแนวคำถาม

ข้อควรคำนึงถึงการสร้างแนวคำถาม

1. สอดคล้องกับประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์
2. ครอบคลุมกับประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์
3. ความลึกของคำถาม
4. ความเป็นประโยชน์ของคำถาม
5. ความชัดเจนในการถาม

การเตรียมตัวเข้าสนามและคุณลักษณะของนักวิจัยที่ดี

สนามในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือปรากฏการณ์ที่เป็นจริงโดยธรรมชาติ อาจเป็น โรงเรียน โรงงาน หมู่บ้าน หรือห้องเรียน นักวิจัยจะเข้าไปในสนามเพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพการณ์นั้น การเลือกสนามต้องเป็นสนามที่ตอบโจทย์ปัญหาการวิจัยได้ สนามไม่ใหญ่เกินไป ไม่เป็นสนามที่มีความซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขสำคัญ

การเตรียมตัวเข้าสนาม : ควรเริ่มตั้งแต่การเลือกที่พัก ไม่พักกับผู้ที่ทำให้ชุมชนมองเราในทางลบ วางตัวให้เหมาะสมทั้งการสื่อสารและการแต่งตัวที่กลมกลืน ไม่ปะทะตักตัวขัดกับระเบียบข้อห้ามของชุมชน เตรียมอุปกรณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปรูป/วิดีโอ เพื่อเก็บภาพพิธีกรรม/กระบวนการทำวิจัย เมื่อเข้าสู่สนาม ควรมีการแนะนำตัว บอกว่าเป็นใคร มาทำอะไรที่นี่ เพราะอะไรเลือกมาที่นี่ นำผลงานไปทำอะไร ชาวบ้านหรือคนในสนามจะได้อะไร นักวิจัยต้องวางแผน เวลา สถานที่ คนพบใครก่อน ใครเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เลือกศึกษาเหตุการณ์อะไร มีการการสร้างสัมพันธภาพเพื่อทำให้เกิดความไว้วางใจ เทคนิคสำคัญคือ ควรวางท่าทีสงบเงียบ ไม่โดดเด่น หลีกเลี่ยงคำถามที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด ไม่ทำตัวทัดเทียมผู้นำชุมชน พยายามเข้าไปในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องอย่างสงบ และพร้อมจะช่วยเหลือ หากผู้เริ่มแนะนำให้รู้จักคนในสนาม เมื่อรู้สึกอึดอัดให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา นอกจากนั้นควรทำแผนที่ จะช่วยให้เก็บข้อมูลได้เร็ว ซึ่งแผนที่แบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่

- 1) แผนที่ทางกายภาพ (physical map) เป็นข้อมูลทางกายภาพของสนามช่วยให้นักวิจัยเห็นข้อมูลทางกายภาพระหว่างหน่วยต่างๆ ในชุมชนและในสนามที่ทำกรวิจัย เห็นการให้ความสำคัญของชุมชน/หน่วยงานต่อเรื่องใดเป็นพิเศษ และเป็นการประหยัดเวลาของผู้วิจัย
- 2) แผนที่ทางประชากร (demographic map) เป็นการสำรวจชุมชนหรือสนามว่ามีกี่ครัวเรือน หรือกี่หน่วยงานแต่ละแห่งมีประชากรเท่าไร อายุ เท่าไร การศึกษาอะไร

3) แผนที่ทางสังคม (social map) เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานะทางสังคมของคนในสนาม เช่น ความเป็นเครือข่าย ความสนิทสนม ยศตำแหน่ง การมีกิจกรรมร่วมกัน ช่วยให้นักวิจัยสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม

คุณลักษณะของนักวิจัยเชิงคุณภาพที่ดี ประกอบด้วย

1. รู้จักเข้าใจตนเอง
2. มีความรู้กว้างเป็นสหวิทยาการ
3. มีความไวทางอารมณ์
4. เป็นผู้เขียนและผู้บันทึกที่ดี เป็นนักฟังที่ดี
5. มีความอดทนกับความไม่ชัดเจน
6. มีวิธีคิดแบบอุปนัย

จรรยาบรรณของนักวิจัย

ผู้วิจัยควรมีจรรยาบรรณดังต่อไปนี้ ไม่ปิดบังในการแนะนำตัว ไม่บังคับหลอกลวง เพื่อให้ได้ข้อมูล ไม่สัญญาในสิ่งที่ทำไม่ได้ ไม่เปิดเผยข้อมูลที่ได้มาและทำให้ผู้ให้ข้อมูลเดือดร้อน ไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล ไม่นำการวิจัยเชิงคุณภาพไปใช้อย่างฉาบฉวย แล้วกล่าวอ้างว่าได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ

การตรวจสอบข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นสูง ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ และเกิดความไว้วางใจในคุณภาพของงานวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ ซึ่งสุทนต์ จันทวานิช (2553, หน้า 128-130) กล่าวถึงความสำคัญของการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ว่า ในการวิจัยเชิงคุณภาพเรามักจะได้ยินเสมอว่ามีผู้สงสัยในความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะแคลงใจในความลำเอียงของนักวิจัยที่อาจเกิดขึ้นเมื่อได้ไปคลุกคลีกับปรากฏการณ์และผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยเชิงคุณภาพตระหนักดีถึงข้อสงสัยนี้ และได้วางมาตรการที่จะป้องกันความผิดพลาด นั่นคือ การตรวจสอบข้อมูลก่อนทำการวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถ่ายทอดมาจากแนวคิดของการสำรวจหรือการชี้ทิศในการเดินเรือ ซึ่งถ้ารู้จุดตรงบนแผนที่สองจุด แล้วลากเส้นจากจุดทั้งสองมาตัดกันก็จะได้ทิศทาง หรือถ้ารู้จุดตรงเพียงจุดเดียว ผู้สังเกตก็จะรู้ว่าเราควรจะอยู่ในทิศทางระนาบใดๆของเส้นนั้นๆ วิธีการตรวจสอบสามเส้านี้เปรียบเสมือนการตรึงความจริง ณ จุดหนึ่ง แล้วก็จะรู้ถึงความจริงอื่นๆ ซึ่งสามารถตรวจสอบข้อมูลได้หลายวิธี (วรรณิ์ แกมเกตุ , 2551: หน้า 201) ได้แก่

1.การตรวจแบบสามเส้า (Triangular) มี 4 ประเภท ดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2553: หน้า 18-30)

1.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Triangular of theories) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด อาจทำได้ง่ายกว่าในระดับสมมติฐานชั่วคราว(working hypothesis) และแนวคิดขณะที่ยังมีสติความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ปกตินักวิจัยจะตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีได้ยากกว่าตรวจสอบด้านอื่น

1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้วยข้อมูล (Data triangulation) การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างกัน วิธีการตรวจสอบ คือ

1.2.1 การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่

1) แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตผู้ป่วยโรคจิตเวลาเช้า ควรตรวจสอบโดยการสังเกตผู้ป่วยเวลาบ่ายและเวลาอื่นด้วย

2) แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ผู้ป่วยโรคจิตมีอาการคลุ้มคลั่งเมื่ออยู่ในบ้าน ถ้าหากไปอยู่ที่อื่นจะยังมีอาการคลุ้มคลั่งหรือไม่

3) แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เช่น เคยซักถามบุตรชายผู้ป่วย เปลี่ยนเป็นซักถามบุตรหญิง หรือพยาบาล หรือเปลี่ยนจากปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มสังคม

1.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยหรือใช้ผู้เก็บข้อมูลที่ต่างกัน (Triangular by investigation) คือ ตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลแตกต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ควรเปลี่ยนให้มีผู้วิจัยหลายคน

สุภางค์ จันทวานิช (2552, หน้า 34) ได้ยกตัวอย่างการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกันออกไป ไว้ดังนี้ ในการเก็บในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนของครูในโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอนของครูด้วยการสัมภาษณ์ครู ครูที่เป็นผู้ให้ข้อมูลแจ้งว่า ในการสอนเลขครูจะใช้วิธีอธิบายตัวอย่างแล้วให้ทำแบบฝึกหัด ถ้าเด็กไม่เข้าใจครูจะอธิบายซ้ำอีกครั้ง เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสอนของครูเป็นข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงตรวจสอบ ข้อมูลนี้ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลอีกวิธีหนึ่ง ได้แก่ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนอกห้องเรียนและการเงี่ยหูฟัง ผู้วิจัยได้พบว่าในชั่วโมงเลขเมื่อเด็กไม่เข้าใจตัวอย่างและทำแบบฝึกหัดไม่ได้ ครูดูว่าเด็กด้วยถ้อยคำรุนแรง ไม่ได้มีการอธิบายซ้ำดังที่ครูบอกแก่ผู้วิจัย ข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการแบบที่สองจึงเป็นข้อมูลที่ตรงกันข้ามกับข้อมูลที่ครูให้สัมภาษณ์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้ปักใจเชื่อว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นข้อมูลที่แท้จริงทั้งหมด แล้วสรุปว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยแอบเงี่ยหูฟังเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ เพราะข้อมูลทั้ง 2 แบบนี้มีลักษณะตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง ผู้วิจัยจึงได้หาวิธีการเก็บข้อมูลใหม่ต่อไปอีก โดยเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในห้องเรียนที่มีการสอนเลขโดยครูคนเดิม แต่ทั้งนี้ ได้ทอดเวลาให้ผ่านไปจนผู้วิจัยกับครูมีความสนิทสนมกัน เรียกกันเป็นที่เป็นน่องแล้ว เมื่อได้สังเกตแบบมีส่วนร่วมในห้องเรียนนี้เองผู้วิจัยจึงได้พบว่า ครูใช้ทั้งวิธี

อธิบายซ้ำให้เด็กฟัง และวิธีคุณค่าเด็กด้วยถ้อยคำรุนแรง โดยจะอธิบายซ้ำให้เด็กที่ตั้งใจเรียนแต่สติปัญญาเชิงช้า และจะคุณค่าด้วยถ้อยคำรุนแรงแก่เด็กที่เกรงในห้องเรียน นอกจากนี้การใช้ถ้อยคำว่ารุนแรงยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานอารมณ์ในวันที่มีการสอนอีกด้วย ถ้าวันใดครูมีปากเสียงกับสามี ก็จะมีพื้นฐานอารมณ์เสีย คุณค่าเด็กรุนแรงกว่าปกติ ข้อมูลที่รวบรวมได้ในที่สุดจึงเป็นแบบ ค ซึ่งมีลักษณะการสังเคราะห์ข้อมูลแบบ ก. และข้อมูลแบบ ข. ก็เชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง แต่ข้อมูล ค มีความเชื่อถือได้มากขึ้น เพราะได้แสดงเจตนาไว้ว่าเมื่อใดจึงจะเกิดข้อมูล แบบ ก. และเมื่อไรจะเกิดข้อมูลแบบ ข.

1.4 การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีรวบรวมข้อมูลที่ต่างกัน (Methodological triangular) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

2. การตรวจสอบโดยวิธีการอื่นๆ

2.1 การนำข้อมูลกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ (Member checks)

2.2 การสังเกตระยะยาว (Long-term observation)

2.3 การให้กลุ่มร่วมตรวจสอบ (Peer examination)

2.4 การให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยช่วยสรุปผล (Participatory or collaboration modes of research)

2.5 การให้นักวิจัยนอกทีมช่วยตรวจสอบความมีอคติ (Researcher's bias)

2.6 ตรวจสอบความเป็นตัวแทน

2.7 การตรวจสอบอิทธิพลของผู้วิจัยต่อเรื่องที่ศึกษา และอิทธิพลของเรื่องที่ศึกษาต่อ

ผู้วิจัย

2.8 การให้น้ำหนักกับหลักฐาน

2.9 การติดตามผลสิ่งที่น่าประหลาดใจ

2.10 การตรวจสอบแบบ If then tests

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัตินักวิจัยภาคสนามสามารถประเมินแบบแผนความสัมพันธ์ในข้อมูลได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบเชื่อมโยงแบบสามเส้า โดยใช้ผู้วิเคราะห์ หรือตีความหมายข้อมูลแตกต่างกัน (data analyst/interpreter triangulation) การตรวจสอบโดยตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลการวิจัย (member checks) การตรวจสอบโดยกลุ่มเพื่อนนักวิจัย (peer debriefing) และการตรวจสอบโดยใช้หลักฐานร่องรอย (audit trail) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย เช่น สมุดบันทึกการสังเกตการณ์ในภาคสนาม (field note) และใบสำเนาถอดเสียง ถ้อยคำให้สัมภาษณ์ (interview transcript)

ส่วนที่ 3 ประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพเชิงคุณภาพ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพร มุลศาสตร์ ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยให้ intervention ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวันโรค เพื่อดูว่าคนที่เป็นั้นนั้นมีมุมมองอย่างไร โดยใช้ Mixed Method มีการทำ focus group และ in-depth interview สิ่งที่สำคัญคือ ต้องเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ดี จึงจะได้ข้อมูลที่แท้จริง และเรื่องที่กำลังดำเนินการ คือ การพัฒนารูปแบบดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในชุมชนต่างวัฒนธรรม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ Mixed Method เช่นเดียวกัน แต่ประสบปัญหาทางการเมือง เนื่องจากนายกอบต.ถูกปลด ผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น สสจ. สสอ. และ อสม. มีการเปลี่ยนแปลง จึงต้องเริ่มต้นใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพรฯ กล่าวถึงประเด็นที่ควรคำนึงในการเก็บข้อมูล โดยการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์เชิงลึกจากคนพื้นเมืองที่พูดภาษาท้องถิ่น หรือคนต่างด้าว ได้แก่

ภาษา: การใช้ล่ามช่วยแปลหรือถ่ายทอดคำพูดของผู้วิจัย ซึ่งไม่แน่ใจว่าแปลถูกหรือผิด จึงต้องเตรียมผู้ให้ข้อมูลให้เหมาะสม

ทักษะการฟัง: ต้องใช้วิธีนั่ง ฟังอย่างตั้งใจ

การเตรียมทีม: ต้อง เตรียม moderator note taker ที่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างดี รู้ใจกัน เพราะทีมที่ไม่รู้จักกัน อาจทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริง

คำตอบที่ใกล้จะอ้อมตัว: การสนทนากลุ่มหรือการสัมภาษณ์เมื่อได้คำตอบที่ใกล้จะอ้อมตัว โดยผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากหลายกลุ่ม จึงมีคำตอบจากกลุ่มอื่นอยู่ในใจแล้ว ทำให้ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มใหม่ที่ดำเนินการอยู่ไม่แตกต่างจากกลุ่มอื่น

ปัญหาการถอดเทป: ต้องเลือกผู้ถอดเทปที่เข้าใจในภาษาพื้นเมืองหรือภาษาต่างด้าวเป็นอย่างดี เพราะจะทำให้แปลความข้อมูลผิดได้

2. รองศาสตราจารย์ ดร.สมใจ พุทธาพิทักษ์ผล ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการทำ R&D (The Research and Development) เช่น การสร้าง model โดยใช้ mixed method และมีการประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ ปัญหาที่มักพบคือ มักไม่ได้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นจริงๆ ซึ่ง Eisner (1976 อ้างถึงใน บุญเชิด ชานิศาสตร์, 2556) ได้เสนอแนวคิดการตรวจสอบโดยการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ คือ ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญระดับสูงเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากการวัดคุณค่าไม่อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใดๆ ได้ และต้องใช้ความรู้ความสามารถหรือเป็นผู้ที่ศึกษาเรื่องนั้นจริงๆ มาเป็นผู้ประเมินผล หรือใช้รูปแบบที่ใช้บุคคลคือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือว่าผู้ทรงคุณวุฒินั้น เที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒิเอง ทั้งนี้การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่สถานภาพทางวิชาชีพ ประสบการณ์และการเป็นที่เชื่อถือ (High Credit) ของวิชาชีพนั้นเป็นสำคัญ

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรมฤทัย น้อยหมื่นไวย เสนอคำถามเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้ติดเชื้อเอสไอวี ซึ่งไม่ได้นำมาเผยแพร่เนื่องจากเป็นข้อมูลด้านลบเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ติดเชื้อเอสไอวี และประเด็นการสนทนากลุ่มในเรื่องผลของการนิเทศทางการพยาบาลในกรณีที่ผู้ทำการวิจัยเป็นหัวหน้าพยาบาล อาจไม่เหมาะสมเพราะอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่จริง โดยเฉพาะการมีหัวหน้าพยาบาลเป็น Moderator ในการสนทนากลุ่ม

และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เก็จกนกฯ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1) ในการวิจัยเชิงคุณภาพนักวิจัยต้องตัดสินใจว่า เรื่องที่จะทำ focus group มีอิทธิพลของคนอื่นอยู่ด้วยหรือไม่ 2) จำนวนกลุ่มตัวอย่างและระยะเวลาที่เหมาะสมในการวิจัยเชิงคุณภาพขึ้นกับโจทย์หรือปัญหาการวิจัย 3) การสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกควรใช้ informal interview ความสำคัญคือผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นให้ชัดเจนหรือไม่ ดังนั้นต้องหากคนที่รู้เรื่องนั้นๆเป็นอย่างดีอย่างน้อย 1-2 คน

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมประชุม

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องเทคนิคการรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้คณาจารย์ในสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์และสาขาอื่นๆ มีโอกาสซักถามในประเด็นที่สงสัย วิทยากรและอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ รวมทั้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอข้อมูลเพิ่มเติม โดยบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นไปอย่างอบอุ่น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและแบ่งปันประสบการณ์ (ดังภาพประกอบ) กันอย่างทั่วถึง ผู้ร่วมกิจกรรมได้เสนอให้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการประเมินการจัดกิจกรรมในครั้งนี้พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.89$) และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน ($M = 4.85$)

คณะกรรมการจัดการความรู้สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์

ผู้ถอดบทเรียน